

УДК 343.98

*Папуша І. О., канд. юрид. наук, доцент Військової академії,
заслужений юрист України,
e-mail: uristprof@yahoo.com*

ПРОБЛЕМИ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ ЗАСОБІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Процес розбудови демократичної, соціальної та правової держави в Україні зумовлює необхідність подолання певних труднощів, пов'язаних з негативною тенденцією зростання рівня злочинності, набуття нею організованого та транснаціонального характеру. Серед злочинів, які сьогодні є особливо небезпечними та досить поширеними, виступають злочини, пов'язані з незаконним обігом наркотичних засобів, кримінальна відповідальність за які встановлена статтями 305–322 КК України. Незаконний обіг наркотичних засобів охоплює всі злочини, вчинені з прямим наміром і пов'язані з процесом обігу наркотичних засобів, що являє собою закінчений цикл операцій – від незаконного виготовлення, придбання, зберігання, перевезення або пересилання наркотиків до їх реалізації споживачу. Характерним для таких злочинів є високий рівень їх латентності, що пояснюється зростанням професіоналізації цієї злочинної діяльності, недосконалістю вітчизняного антинаркотичного законодавства, наявністю певних складнощів під час розслідування таких кримінальних правопорушень.

Вивчення та узагальнення практики показує, що сьогодні більшість теоретичних і практичних аспектів розслідування таких злочинів залишаються дослідженими, зокрема, такі, як криміналістична характеристика і кореляційні взаємозв'язки між її елементами, особливості виявлення ознак незаконного обігу наркотичних засобів, криміналістичні та організаційно-тактичні проблеми початку кримінального провадження, типові слідчі ситуації й алгоритми їх вирішення, організація і планування розслідування, тактика проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, проблеми розробки та застосування тактичних операцій. Тому дослідження та розроблення основ методики розслідування незаконного обігу наркотичних засобів у сучасних умовах є актуальними і необхідними.

У дослідженні методики розслідування незаконного обігу наркотичних засобів поряд з аналізом слідчої та судової практики необхідно керуватися положеннями про криміналістичну характеристику злочинів, яка являє собою систему відомостей (інформації) про криміналістично значущі ознаки злочинів даного виду, що відбиває закономірні зв'язки між ними і слугує побудові й перевірці слідчих версій у розслідуванні конкретних злочинних проявів [2, с. 16]. У практичному аспекті криміналістична характеристика злочинів сприяє правильному вибору слідчим найбільш оптимальних напрямків розслідування як в цілому, так і на окремих його етапах, тобто розглядається як своєрідний орієнтир, на який потрібно рівнятися під час вирішення конкретних завдань, висування слідчих версій [1, с. 203].

Криміналістична характеристика незаконного обігу наркотичних засобів виступає інформаційною основою побудови і формування оптимальної методики розслідування цього виду злочину. Для формування методики розслідування розглядуваних злочинів важливе значення мають такі елементи криміналістичної характеристики, як: предмет злочинного посягання, способи вчинення, типові сліди, обстановка вчинення таких злочинів і особа злочинця. У свою чергу, криміналістична характеристика незаконного обігу наркотичних засобів як системне утворення передбачає обов'язкове встановлення відносин між її елементами, які існують не ізольовано, а у нерозривному взаємозв'язку, тобто залежать один від одного. Використання вказаних зв'язків сприяє виявленню незаконного обігу наркотичних засобів, а також плануванню подальшого розслідування цього злочину. Саме наявність залежностей між елементами криміналістичної характеристики є необхідною умовою реалізації її функціонального призначення і є основою для формування типових слідчих ситуацій та висування слідчих версій.

Враховуючи наведене, актуальним напрямком побудови криміналістичної методики незаконного обігу наркотичних засобів, на наш погляд, вбачається дослідження та розроблення проблеми кореляційних зв'язків між окремими елементами криміналістичної характеристики

цього виду злочину. Необхідно простежити та вивчити кореляційні зв'язки між такими елементами: предмет – спосіб вчинення; спосіб – особа; предмет – сліди; сліди – спосіб і т. п. При розробці й побудові криміналістичної характеристики таких злочинів дуже важливо виявити і встановити відповідні взаємозв'язки й залежності цих елементів, використовуючи при цьому завчасно розроблені наукові програми та сучасні можливості комп'ютерних технологій.

Одним із напрямків удосконалення методики розслідування незаконного обігу наркотичних засобів, на наш погляд, виступає виокремлення та дослідження типових слідчих ситуацій та слідчих версій таких злочинів. На нашу думку, найбільш оптимальними інформаційними джерелами типізації слідчих ситуацій розглядуваного злочину є джерело відомостей про факт незаконного обігу наркотичних засобів, спосіб вчинення злочину та наявність або відсутність відомостей про особу злочинця.

З огляду на вищевикладене, слідчі ситуації, що виникають на початку розслідування незаконного обігу наркотичних засобів, можна вирізнити такі: 1) факт незаконного обігу наркотичних засобів виявлено, підозрюваного затримано з речовими доказами «на гарячому» або незабаром після вчинення злочину. У таких ситуаціях головним напрямом діяльності слідчого є збирання і процесуальне закріплення доказів причетності особи до вчиненого злочину – встановлення конкретних обставин події, їх дослідження, оцінка і використання з метою одержання нових даних; 2) факт незаконного обігу наркотичних засобів виявлено, але конкретна особа, запідозрена у вчиненні злочину, не встановлена. Такі ситуації найчастіше виникають при встановленні фактів порушення на підприємствах і в медустановах встановлених правил виробництва, придбання, зберігання, обліку, відпуску, перевезення або пересилки наркотичних засобів, або при виявленні ділянок, засіяних рослинами, що містять наркотичну речовину, або при розкраданнях наркотичних засобів з хімфармпідприємств, або, нарешті, при затриманні наркоманів, які, за їх словами, придбали наркотики у невідомих їм осіб. Так, при затриманні особи за підозрою у вчиненні злочину, коли наркотики в нього не виявлені, проводяться такі слідчі (розшукові) дії: 1) огляд місця затримання підозрюваного і його одягу; 2) огляд підозрюваного на предмет встановлення слідів ін'єкцій та інших ознак уживання ним наркотиків; 3) обшук за місцем проживання підозрюваного, місцем роботи й в інших місцях; 4) допит підозрюваного; 5) допит свідків; 6) призначення експертизи наркотичних засобів, хіміко-фармацевтичної, судово-медичної, наркологічної, криміналістичних та інших експертиз.

Окремого дослідження потребує розроблення слідчих версій [3, с. 87–102] при розслідуванні таких злочинів. При цьому треба враховувати, що висувуються та перевіряються слідчі версії про: способи, місця вчинення злочину; осіб, які вчинили цей злочин; місця придбання, збереження, переміщення, збуту наркотичних засобів тощо. При розслідуванні злочинів, пов'язаних зі збутом наркотиків, версії можуть висуватися: про джерело, канали і систему купівлі та збуту наркотиків, їх перевезення (контрабанду); особу збувальників; про зв'язки збувальника і скупника; мету скупки (нажива, перепродаж); умови, що сприяли розкраданню та ін. Висувуються також версії щодо особи злочинця: а) особа належить до медичного персоналу або є працівником медичної установи та ін.; б) особа є неповнолітньою; в) злочин вчинена жінкою; г) злочин вчинено однією особою або групою осіб та ін.

Під час розслідування таких злочинів можуть перевірятися слідчим версії про коло осіб, серед яких може знаходитись злочинець: а) розкрадання вчинено злочинцями, що не мають доступу до наркотичних засобів, але мають інформацію про систему охорони об'єкта, розташування внутрішніх приміщень; б) розкрадання вчинено особами, що мають у силу службових обов'язків доступ у приміщення, де зберігаються наркотики; в) розкрадання вчинено особами, раніше засудженими за злочини, пов'язані з наркотиками; г) розкрадання вчинено наркоманом; ґ) розкрадання вчинено посадовою особою за допомогою підроблених документів; д) розкрадання вчинено організованою злочинною групою та ін.

Тому актуальними є дослідження проблем типових слідчих ситуацій й алгоритмів їх вирішення, організації та планування розслідування, тактики проведення окремих слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, а також розроблення та застосування тактичних операцій [4, с. 332–350; 5, с. 292; 6, с. 172–187].

Таким чином, у сучасних умовах боротьби зі злочинністю актуальною та невідкладною постала проблема розроблення й запровадження ефективного механізму протидії незаконного обігу наркотичних засобів. Створення такого механізму передбачає запровадження ефективної

системи протидії таким злочинам, реформування кримінального і кримінального процесуального законодавства, вжиття невідкладних заходів, спрямованих на вдосконалення слідчої та судової практики, що ґрунтуються на новітніх досягненнях науки й техніки. Тому з метою належного криміналістичного забезпечення виявлення та розслідування незаконного обігу наркотичних засобів вбачається доцільним розроблення та формування криміналістичної методики розслідування таких злочинів. Подальше наукове дослідження цієї проблематики має не лише теоретичне, а й вагоме практичне значення. Усе це свідчить про важливість, своєчасність і необхідність наукового обґрунтування й розроблення криміналістичних рекомендацій протидії незаконного обігу наркотичних засобів і у подальшому їх впровадження у практичну діяльність, що забезпечить підвищення ефективності та якості процесу досудового розслідування зазначених кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Журавель В. А. Криміналістична характеристика злочинів: проблеми формування та застосування. *Вісник Академії правових наук України*. Х. : Право, 2008 № 4. С. 202–213.
2. Колесниченко А. Н., В. Е. Коновалова. Криминалистическая характеристика преступлений : учеб. пособ. Харків : Юрид. институт, 1985. 92с.
3. Коновалова В. Е. Версия концепции и функции в судопроизводстве. Харків : Консум, 2000. 176 с.
4. Шевчук В. М. Тактичні операції у криміналістиці: теоретичні засади формування та практика реалізації : монографія. Харків : Апостіль, 2013. 440 с.
5. Шепітько В. Ю. Використання тактичних операцій у слідчій діяльності: теоретико-прикладні проблеми. Вибрані твори. Х. : Апостіль, 2010. С. 289–296.
6. Шепітько В. Ю. Криміналістична тактика (системно-структурний аналіз): монографія. Х. : Харків юридичний, 2007. 432 с. 63

УДК 343.98

*Перлін С. І., канд. юрид. наук, директор Харківського НДЕКЦ
МВС України*

ВЗАЄМОДІЯ ЕКСПЕРТНОЇ СЛУЖБИ МВС УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Серед суб'єктів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування Експертна служба МВС України займає особливе місце. Адже як в історичному ракурсі, так і в сучасний період саме це відомство забезпечувало і забезпечує науково-технічний супровід діяльності відомчих слідчих підрозділів. Проте, у зв'язку з реформуванням служби, трансформацією її завдань і функцій питання щодо загальних засад і особливостей її діяльності потребують нового розгляду та переосмислення. Це є особливо актуальним через реалізоване організаційне рішення розділити функції підрозділів техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування Національної поліції України та Експертної служби МВС України. Даний крок призвів не тільки до позитивних зрушень, а й до певних проблем у практичній діяльності, зокрема, у зв'язку з проведенням огляду місця події.

Так, існують певні труднощі в організації взаємодії між слідчими та експертними підрозділами в даній сфері. Зараз виявлення та фіксація матеріальних слідів під час огляду переважно здійснюються інспектором-криміналістом, який не завжди володіє достатнім обсягом знань щодо сучасних вимог з підготовки матеріалів для судових експертиз. Отже, не повною мірою враховується специфіка збирання, упакування, транспортування, зберігання слідів злочину. У подальшому це призводить до складнощів із проведенням відповідних експертиз в НДЕКЦ МВС України. Виключенням є випадки залучення спеціалізованих пересувних лабораторій Експертної служби відповідно до Розділу III Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події, затвердженої наказом МВС України від 3 листопада 2015 № 1339.

Значно збільшився період часу між виявленням і фіксацією слідів та призначенням і проведенням судових експертиз. Наявність експертного підрозділу лише в обласному центрі значно ускладнює можливості швидкого проведення експертиз, призводить до необхідності транспортування об'єктів із віддалених населених пунктів до НДЕКЦ з відповідними наслідками для їх збереження.